

Traumatizované dítě v každé třídě

Klinická psycholožka Leona Jochmannová přibližuje problémy péče o děti, které opakovaně prožily trauma

LUCIE KOCUROVÁ

S prostě mluví, napadají spolužáky, jsou agresivní vůči učitelům – prostě „zlobí“. Nebo jsou naopak odpojené, většinu dne hledí z okna a nevědí, co se kolem nich děje. Tyto děti často projdou mnoha organizacemi, aniž by se někdo skutečně vyptával na jejich podrobnou anamnézu a zjistil, že za jejich problematickým chováním se skrývá prožité trauma. Právě jimi se zabývá psycholožka Leona Jochmannová. „Děti, které zažívají traumatické události, nám propadávají systémem. Neexistuje jednotná diagnostika ani péče o ně,“ říká.

LN Ve své disertační práci jste zkoumala takzvané problémové děti. O co přesně šlo?

Zkoumala jsem děti s traumatem v osobní historii, konkrétně jsem se zabývala tím, jak je o ně postaráno v systému školství, sociální péče nebo zdravotnictví. Můj výzkum byl kvalitativní a obsahoval vzorek 150 dětí a jejich případových studií. Nehovořila jsem přímo s nimi, ale s pracovníky, kteří je měli na starosti. Ti mi dávali komplexní pohled na anamnézu i momentální situaci dítěte.

LN Odkud jste se dozvěděla jejich příběhy a co měly tyto děti za sebou?

Data jsem sbírala v zařízeních, která byla ochotna je poskytnout, například Českou republikou. V ambulancích klinické psychologie, zařízeních pro děti vyžadující okamžitou pomoc, neziskovkách, jež se věnují dětem a rodinám, v organizacích pověřených sociálně-právní ochranou dětí či v pedagogicko-psychologických poradnách. Mluvila jsem se školními i klinickými psychology, pracovníky středisek výchovné péče a podobně. Těch jsem se mohla doptávat na osobní historii dítěte, jeho projevy i aktuální životní situaci. Zajímaly mě děti, které měly v osobní historii minimálně dvě traumatizující události. V průměru jich ale měly šest a v materiálech byly i informace o dětech, které jich zažilo patnáct. Šlo o děti ve věku šest až patnáct let, průměrně jim bylo jedenáct let.

LN Když mluvíme o traumatizujících událostech, jak si je můžeme představit?

Jedná se o ta nejzávažnější traumata. Násilí psychické i fyzické, zanedbávání, sexuální zneužívání. Děti bývají cílem i svědkem domácího násilí, jsou závažně zanedbávané, žijí na ubytovnách, často se stěhují. Mnohdy jsou jejich životy velmi chaotické a nepředvídatelné. Mohly procházet náročným rozvodovým řízením, žijí ve střídavé péči, která dobře nefunguje, často zažívají dramatické situace.

LN Může nastinit konkrétní příběh?

Ty příběhy jsou každý jiný, ale vesměs dost smutné. Pokud se v rodině například odehrává nějaké násilí, jehož terčem je jeden z rodičů, pak je dítě ve složitější situaci, protože z těch, kdo by ho měli chránit a vytvářet mu klidné prostředí, se stává agresor a oběť. Agresora se dítě bojí nebo je jím manipulováno a oběť je tak zavalená svými problémy a emocionálně nedostupná, že dítěti nedokáže poskytnout podporu ani pomoc, jakou potřebuje. Jednorázové trauma se dá ošetřit, přežít, ale pokud je zasažena celá rodina a situace se opakuje, pak blízké osoby nejsou dítěti bohužel k dispozici.

Nebo si představte, že jeden rodič zemře, druhý si po nějaké době najde nového partnera a do

Pouhé zdání klame. Dítě často vykazuje zdánlivé symptomy ADHD, ale ve skutečnosti jde o posttraumatickou stresovou poruchu, říká psycholožka. FOTO MAFRA - PETR TOPIČ

rodiny přibudou i jeho děti. Z toho nového partnera se postupem času vyklube násilník, který týrá celou rodinu. Dítě se od 1. do 5. třídy zhorší v otázce prospěchu i chování, kdy je agresivní ke spolužákům, drzé k učitelům... Řeší se i nějaké zdravotní problémy, zda nemá potíže se zrakem nebo sluchem. Co se s dítětem stane a zda se jeho opakovaná traumatizace odhalí, velmi záleží na tom, zda jeho problém bude řešit sko-

la, zdravotnické zařízení nebo nějaká sociální služba pro rodinu.

LN Jakou roli v životě těchto dětí hraje škola?

Škola bývá prvním místem, kde se projeví potíže. Dítě prostě zlobí. Je agresivní, neklidné, impulzivní, neudrží pozornost, může být úzkostné, provokuje, zkrátka vykazuje zdánlivé symptomy ADHD. Bohužel se často stane, že si tuto diagnózu i odnese, a navíc k tomu medikaci. Přitom kdyby se někdo zajímal o jeho život, o to, jak to funguje v jeho rodině, pak by dostalo tu správnou diagnózu, tedy posttraumatickou stresovou poruchu. Děti s traumatem v anamnéze, které řešil primárně školský systém, si odnášely diagnózu ADHD ve 30 procentech případů. To je absolutně nadsazené číslo a svědčí o tom, že v diagnostice a péči o tyto děti často selháváme.

LN Jak je vůbec možné, že se na trauma v anamnéze dítěte nepříjde? Přece když dospělý člověk absolvuje sezení u psycholo-

Leona Jochmannová

■ **Klinická psycholožka** působí na katedře psychologie Univerzity Palackého v Olomouci a zároveň má soukromou klinickou praxi.

■ **Pracovala ve středisku výchovné péče**, ve zdravotnictví i ve specializovaném centru pro léčbu drogové závislosti.

■ **Spolupracuje s centrem pro děti ohrožené domácím násilím LOCIKA** v Praze.

školském, sociálním nebo zdravotnickém systému.

Pokud se dítě ocitne u klinického psychologa, psychiatra nebo v léčebně, tam by mapování podrobné anamnézy mělo být standardem – i když ani toto bohužel neplatí úplně. Školská zařízení, jako jsou pedagogicko-psychologické poradny, jsou v přístupu velmi odlišné. Doptávat by se měly, ale z důvodů absolutního přetížení kvůli administrativě inkluze se v poslední době omezují spíš jen na otázky spojené se školou. Výchovný poradce nebo školní psycholog se na rodinné záležitosti a historii ani ptát nemohou. Nemohou si ve slozce vést žádné osobní anamnestické údaje bez souhlasu rodičů a ten často ani nemají, protože jakému rodiči se chce řešit domácí násilí se školním psychologem. Zařízení pro děti vyžadující okamžitou péči a další sociální služby se také na anamnézu klientů nesmějí doptávat, bohužel.

LN Říkala jste ale, že ani u klinického psychologa nebo psychiatra se na trauma nemusí přijít?

Bohužel nemusí. Máme tu učitele, který si neví rady s dítětem, protože vykazuje známky silného ADHD. Ten tedy doporučí, aby dítě viděl klinický psycholog nebo pedopsychiatr. Dětských psychiatrů je ale na celou Českou republiku zhruba sedmdesát, takže se na ně dlouho čeká a jsou naprosto přetížení. Nemí se tedy čemu divit, když lékař, který nemá vstupní informace o životní situaci dítěte a ví pouze to, co mu sdělí rodina a škola, jde po povrchu a vyhodnotí projevy jako ADHD. Přitom posttraumatická porucha a ADHD jsou poruchy na úplně jiném biologickém základě... Pokud se s traumatem nepracuje, může se zhoršovat, projevovat se v problematickém chování, depresích a úzkostech.

LN V čem vidíte hlavní problém péče o traumatizované děti u nás?

V rozřízštěnosti systému. Chybí nám systém komplexní péče o tyto děti. Neexistují jednotné diagnostické postupy a terapie, jednotlivé systémy nejsou propojené. Nemáme pracoviště, které by tuto problematiku řešilo se všemi jejími specifiky. Například v Rakousku, když se rodiče rozvádějí, mají po dobu trvání rozvodového řízení nárok na jednu hodinu s psychologem týdně. Pokud dítě žije v rodině, kde se vyskytly problémy s násilím, je automaticky považováno za ohrožené. Je nutné ho nahlásit příslušným úřadům a následně je mu poskytnuta pomoc, i pokud samo dítě nebylo terčem násilí. Situaci také bohužel komplikují v poslední době časté případy, kdy během složitého rozvodu falešně obviní jeden rodič druhého z týrání nebo zneužívání dítěte. To ve společnosti přispívá k atmosféře, kdy se pak nevěří skutečným obětem.

LN Skutečně neexistují žádná místa v ČR, která by těmto dětem pomohla? Kam by je třeba

mohli nasměrovat jejich učitelé, pokud mají pocit, že se v rodině dítěte děje něco špatného?

Je jich velmi málo. Chtěla bych vyzdvihnout činnost Středisek výchovné péče, což jsou zařízení, kde mají k dispozici multidisciplinární týmy a nabízejí širokou škálu služeb, například terapeutické skupiny, terapeutickou péči pro dítě i jeho rodinu, diagnostiku, internátní pobyty i konzultace pro pedagogy, kteří jsou s „problematickými“ dětmi v kontaktu. Bohužel tato střediska nejsou vždy v dosahu a také o nich ne všichni učitelé a rodiče vědí. Jediným specializovaným centrem pro děti ohrožené násilím je Locika v Praze, kam také přicházejí děti na doporučení učitelů, OSPOD (Orgán sociálně-právní ochrany dětí) nebo Policie ČR. Nejenže tu rodina získá terapeutickou pomoc, ale navíc teď zavádějí i edukaci ve školách. Učí učitele, aby se dokázali zamyslet nad tím, jestli za problematickým chováním některých dětí nemůže být skrytý i nějaký hlubší problém. To je velmi důležité, protože upřímné řečeno statistiky jsou neúspěšné. V každé třídě najdete dítě, které zažilo dramatický rozvod, týrání nebo zneužívání. Opravdu to nejsou ojedinělé případy, a jelikož do školy musí povinně chodit každé dítě do 15 let, učitel může být – a často také bývá – tím prvním, kdo zachytí problém, komu se dítě svěří. V příštích letech by se podobná centra měla otevřít v každém kraji České republiky a doufám, že se tak dostane víc pomoci dětem a lepší přípravy učitelům.

LN Máte tu zkušenost, že se děti svěřují právě učitelům?

Určitě, protože děti tráví ve škole víc času než doma a pro některé z nich jde o takový „ostrůvek klidu“ v jejich rozbouraném životě. Bohužel ale často kvůli svému náročnému chování pak právě tady selhávají a mají problémy. Učitelé jsou objektivně přetížení. Pokud mají ve třídě třicet dětí, z toho třeba dva až tři s poruchou učení nebo s jinými problémy, pak se jim nelze divit, že zlobivě, agresivně, sprostě mluví dítě je pro ně prostě jen další problém do sbírky, který neřeší víc, než je naprosto nutné.

Navíc pedagogické fakulty mladé učitele nepřipravují na to, aby si všimli varovných znaků v chování dítěte. Značná část škol taky podle mě v podstatě rezignovala na výchovné působení a spolupráci s rodinou a soustředí se pouze na předávání učiva. Pokud je učitel orientován jen na výkon, pak se mu dítě předěpodobně nesvěří. Pokud se ale při té vši zátěži, kterou ve škole dnes má, dokáže zajímat i o své žáky a získat jejich důvěru, pak za ním přirozeně půjdou i se svými problémy.

LN Jak konkrétně by se měl učitel zachovat, pokud se mu dítě svěří s nějakým svým traumatem?

Velmi záleží na závažnosti a věrohodnosti. Každá škola by měla mít vypracované standardní postupy, jak se má učitel zachovat. Například v případě týrání nebo sexuálního zneužívání se jedná o zákonnou ohlašovací povinnost, případně zamezení dalšího páčání trestní činnosti. Učitel není v pozici vyšetřovatele, aby vyhodnotil, nakolik je sdělení pravdivé. Vždy by ale měl spolupracovat s kolegy (výchovným poradcem, školním psychologem, ředitelem) a podle rizikovitosti sdělení buď dál komunikovat s dítětem, mapovat situaci a mluvit s jeho rodiči, nebo naopak rychle jednat ve spolupráci s OSPOD, případně Policií ČR. Nedá se paušálně doporučit jednoduchý postup, záleží na závažnosti.

Autorka je spolupracovnicí LN